

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jus Canonicvm R.P. Pavli Laymanni, Soc: Jesu Theologi, Et
Olim In Alma Et Episcopali Academia Dilingana SS.
Canonum Ordinarii Professoris**

Juris Canonici A. R.P. Paulo Laymanno Societatis Jesu Theologo SS.
Canonum In Alma, Catholica, Et Episcopali Universitate Dilingana
Professore Qvondam Ordinario, Prælectionibus Academicis Illustrati

Laymann, Paul

Dilingæ, 1673

Capitvlvm III. Quoniam.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62587](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62587)

NOTA I. Ad testium receptionem pars contra quam producuntur, citari debet, id verò intelligendum 1. vt pars citetur ad videndum testes, & articulos super quibus producuntur, eorūque iuramenta audienda, vt *gloss. hic tradit. verb. audire. gl. in cit. authent. verb. Presentem.* Postea verò depositiones seu dicta testium secreto à iudice coram Notario recipi possunt, vt Innoc. hic docet, & *Panorm. n. 4.* Publicatio autem attestatorum iterum parte presente fieri debet. teste *Felino. hic n. 6. Farinac. de Testib. q. 72. n. 28. Mascard. De Probationibus. Conclus. 682. n. 12.* Et aded quidem citatio partis requiritur ad testium receptionem, vt si attestaciones aliter recipiantur, nullius momenti esse debeant, ad eoque ne iudicium quidem generare aduersus Reum, vt ex communi hic tradit *Felinus. n. 3.* post *Bartol. in l. Maritus. ff. De quaest. contra Decium hic n. 18.* Cuius tamen sententia admitti potest, quòd testis parte non citata indicium faciat, si iudex ex officio procedens testium examen instituat, iuxta *gl. in c. Cum olim. 12. verb. Fratrum. de privileg. 2.* Intelligi debet Notandum de vna, non de trinà citatione, si quidem trina citatio ordinariè non vsurpatur, nisi in principio litis, & ad audiendam sententiam definitiuam, vt *Felinus hic docet n. 21. & 22.* sunt autem aliqui casus, in quibus nulla necessaria est citatio partis ad testium receptionem, videlicet si periculum in mora sit, vt quia debitor de fuga suspectus est, vt ex communi tradit *Mascard. n. 26. Farin. n. 37.* si testes in partes longinquas discessuri sint, aut mortis periculum ipsis incumbat, & pars aduersaria citari seu interesse non possit, vt hic *Felinus. n. 13. Farinac. n. 38.* & colligitur ex iis, quæ dicta sunt in *c. ult. vt lite non contest.* quòd propter periculum amittendi probationes, testes ad perpetuandam memoriam recipi possint, etiam non contestata lite, igitur multo magis post factam contestationem, item in casibus, quibus contestatio litis necessaria non est, receptio testium fieri potest parte non citatâ.

NOTA II. Contra citatum in eius absentia procedi non potest, si legitimè impeditus sit accedere, rectè autem loquitur Pontifex de ineuitabili ac necessario impedimento, quia non quælibet leuis causa sufficit, vt iudicis aut Magistratus citantis imperium declinetur, vt habetur in *l. 60. ff. de iudicis.* Porro si iudex contra citatum, legitimè impeditum v.g. febricitantem, leuiter non leui, aut diuturna quartana, vt in ea negotiis aliis superfedere solet) processerit, tunc refert, num sciens id egerit, hoc casu acta, v.g. lata sententia ipso iure nulla est, an verò ignorans, tunc valet sententia sed parte petente rescindi debet, si impedimentum ostendat. *c. Cum Bertoldus. 18. De re iudicata.*

NOTA III. Actus gestus contra legem prohibentem, non tantum illicitus, sed etiam irritus est, idque iure Casareo. *l. Non dubium. 5. C. de leg. & videri possunt, quæ diximus lib. 1. tit. 4. c. 16.*

CAPITVLVM III.

Quoniam.

PARAPHRASIS.

Intellexit Gregorius I. de Epiphano Presbytero quædam crimina, ideò mandat Sabino Sardinia defensori, vt tum mulieres cum quibus deliquisse dicitur, tum alios, quos de causa aliquid scire intellexerit, Romam adduci curet, vt per Ecclesiasticam distractionem veritas aperiri possit.

SUMMARIVM.

1. In causa civili recipitur mulieris testimonium in vtroque foro.
2. In causis tamen civilibus arduis non est mulier omni exceptione maior.
3. Nequè recipitur illius testimonium in causa feudali.
4. Aut in publicis contractuum instrumentis; nisi rogata à partibus fuerint in illis casibus

casibus, in quibus juri & favori suo ce-
re possunt partes.

5. Ceteris tamen paribus præfertur etiam
in causa civili testimonium viri præ fe-
mina.
6. In causa criminali mulier, nisi criminosa
& infamis sit, potest esse testis in foro Cæ-
sareo, ita tamen ut in causis grauioribus
non sit omni exceptione maior: non ta-
men in foro canonico.
7. Afferuntur tamen plures limitationes, v-
bi etiam in foro canonico mulieris te-
stimonium in causa criminali admitti-
tur.
8. In testamentis requirentibus omnem solen-
nitatem civilem, mulieres testes esse non
possunt.

HOC loco disputari solet, vtrum mulier
testis esse possit. Resp. & Dico I. In cau-
sa civili mulieris testimonium tam in Ca-
nonico quam civili foro recipitur, ita gl.
in c. Testes. §. Hermaphroditus. 4. q. 3. gloss.
in c. Forus. 10. verb. Panam. de verborum si-
gnific. habetur in l. Ex eo. 18. ff. de testibus.
c. 2. §. 5. vbi dicitur, quod etiam con-
iuncti vtriusque sexus in testimonium ad-
hibeantur in causa Matrimoniali, quæ ta-
men inter civiles causas grauiissima & val-
de ardua censi debet. Hic verò con-
trouersum est id, vtrum mulier omni ex-
ceptione maior censi debeat in Ciuili
causa, ita vt vnus testimonium efficiat
probationem semiplenam, duarum autem
plenam. affirmat Ioan. Crottus. de Testibus.
p. 4. n. 154. Panorm. in c. Ex insinuatione.
2. n. 6. de Procurat. & est vera sententia, dum-
modò excipiantur causæ valde arduæ seu
magno momenti, vt si agatur de dissolutio-
ne Matrimonii propter impedimentum di-
rimens, tunc enim feminas non censi om-
ni exceptione maiores, ideòque duarum
testimonium non efficere probationem
plenam, vt pluribus relatis docet Farinac.
q. 59. n. 37. Certum enim est, quod in cau-
sis arduis testes magis idonei requirantur,
& quibus nihil prorsus obiici possit vitii,
at verò mulieribus obiici potest, quod ha-

betur in cit. l. Forus. varium & mutabile
semper femina testimonium producit. Præ-
terea limitari debet assertio I. quod in cau-
sa feudali, mulieris testimonium non ad-
mittitur. lib. 2. feudorum. tit. qui testes sunt
necessarii, ad inuestituram probandam, & do-
cet Felinus. hic n. 2. Farinac. n. 39. ratio-
nem afferens, quia in causa feudali testes
esse debent summæ & integræ opinionis,
vt sumitur ex lib. 2. feud. tit. quot testes ne-
cessarii sint ad probandam feudi ingrati-
tudinem. II. Quod in instrumentis publicis
contractuum, testes mulieres adhiberi non
debeant, vt docet Angelus in §. Testes. n. 1.
Inst. de testam. var. n. 48. quamuis contra-
rium sentiat Bald. in l. Scripturas. n. 4. C.
Qui potiores in pignore. Id tamen certum
est, si constet v. g. ex Notarii relatione, mu-
lieres à contrahentibus vocatas & rogatas
esse, earum testimonium sufficere, quia
testes instrumentarii alioquin non idonei,
per talem rogationem partium idonei fiunt,
(nisi omnino inhabiles sint ad actus publi-
cos) Ratio est, quia partes juri & favori suo
renuntiare possunt teste gl. in authent. de
testibus. §. Et licet. verb. suppliciiis. Sed al-
ia ratio est de testibus testamentariis, quia
solennitates testamentorum ob publicum
fauorem introductæ sunt, quibus partes
renuntiare aut derogare haud possunt, vt
colligitur ex l. Nemo. 25. ff. De legat. v-
bi dicitur, quod testator cauere non pos-
sit, ne leges in testamento suo locum ha-
beant. Videatur Farinac. q. 62. n. 110.
III. Si cætera paria sint, etiam in causa ci-
uili testimonium masculi præfertur testimo-
nio feminae; vt colligitur ex dictis, & tra-
dit Farinac. n. 49. qui bene id sublimitat,
nisi femina testetur pro innocentia Rei,
masculus autem pro actore, juxta ea quæ
diximus in c. Ad nostram. 12. de Probatio-
nibus.

Dico II. Mulier potest esse testis in
causa criminali in foro Cæsareo, non fo-
ro Canonico. Prior pars habetur in l. Ex
eo. 18. ff. de testib. & tradit Panorm. hic n.
2. Angel. cit. §. Testes. Clarus in pract. q. 24.
n. 2. Petrus Duenas. Reg. 315. & alii. Ceterum
si causa

si causa sit valde grauis, vt cum agitur ad pœnam mortis vel mutilationis, mulier non censetur omni exceptione maior, aded vt secundum *Farinacium. q. 59. n. 28.* in capitalibus, & vbi agitur de pœna mortis, tres feminae testes Reum non conuincant, & n. 31. ex *Angelo refert*: licet furtum (aliquius momenti) si agatur ciuilitate, per duas feminas probetur, non tamen si agatur criminaliter. Verumtamen si mulier criminosa aut infamis sit, non admittitur eius testimonium in criminalibus. *l. Qui testamento. 20. §. Eum qui.* vbi *Bartolus & alii ff. de testament.* præterquam in crimine hæresis & aliis exceptis, in quorum iudicio etiam testes infames admittuntur, vt dixi in *c. 1. de Confessis.* & docet *Farinac. in praxi q. 41. n. 70.*

7 Altera pars habetur in *c. Mulierem. 17. junct. gl. verb. nec testis. 33. q. 5.* & ex *c. Forus. junct. gl. verb. Non femina. de verborum signific.* & docent DD. supra citati. Limitari debet I. in crimine hæresis, læsæ Maiestatis, Simonia & aliis exceptis, mulier in foro Canonico admittitur testis *arg. c. Tanta. 7. de Simonia, & c. In fidei. 5. De hæreticis.* & docent DD. apud *Duenam. n. 3. Farin. n. 10. Mascard. Conclus. 762. n. 21.* Limit. 2. Mulier in Criminalibus admittitur propter defectum, si virorum testimonium haberi nequeat, vt hîc docent *Io. Andreas, Felin. Panorm. Imola. n. 2. Farin. n. 8. & q. 62. n. 50.* vbi generatim docet, quod testis alioquin inhabilis admitti possit propter defectum aliorum, ita tamen vt minor ei fides habeatur, quàm habili. Limit. 3. Si iudex ex officio procedat ad inquisitionem de crimine, tunc mulieris testimonium admittitur, vt in hoc *c. & ita intelligit gl. verb. Mulieres. Imola not. 1.* Limit. 4. Si agatur de crimine non criminaliter, sed vel per modum denuntiationis, aut per modum exceptionis, vel ad resartionem damni illati, aut ad electionem reiiciendam, juxta *c. Tam literis. 33. h. tit. junct. gl. verb. Feminis.* & docet *Innoc. & Panorm. hic. n. 1.* Limit. 5. Ad defensionem Rei, seu innocentiam eius ostendendam mulieres admittuntur,

vti docet *Mascard. Conclus. 904. n. 4. Farin. q. 59. n. 15.* Nam ordinariè loquendo testes alioquin minus idonei in causis criminalibus admittuntur ad Rei defensionem, vti docet *Mascard. n. 5. Farin. q. 62. n. 90.*

Porro discrimen inter jus ciuile & Canonicum ad hoc inferuit, vt in terris Ecclesie pleno jure subiectis seruetur jus Canonicum, in terris autem Imperii jus ciuile. Deinde quotiescunque in foro Ecclesiastico agitur contra Reum Ecclesiastico tribunali subiectum, itidem secundum Canones procedatur, ita vt mulier non admittatur in causa criminali, præterquam in limitationum casibus.

Dico III. Mulier non potest esse testis⁸ in testamento. *§. Testes. Instit. De Testam.* & docet *gl. in cit. c. Mulierem. gl. in c. Forus. Gail. l. 2. Obseru. 112. n. 6.* Limitatur 2. Quod in Codicillo & omni vltimâ voluntate propter testamentum mulier testis adhiberi potest, secundum *gl. in l. vlt. C. de codicillis. Angel. in cit. §. Testes. de Testam.* ex quo colligit, cum hodie plerumque in testamentis adhibeatur clausula codicillaris, idè si mulieres testes adhibita sint, licet non valeant, vt testamenta, valere tamen vt Codicillos. Limitatur 2. Quod in testamento inter liberos, & testamento ad pias causas duarum mulierum testimonium sufficiat; secundum gloss. receptam, in authent. *Quod sine. C. De testament. Angel. cit. §. Testes. n. 5. Felin. hic. n. 3.* quia in talibus testamentis non considerata solennitate ciuili, jus gentium & naturale obseruatur. Limitatur 3. In testamento militis in expeditione testantis, mulier testis esse potest, vti docet gloss. in *cit. §. Testes. 16. Angel. n. 1. Duenas. reg. 314. n. 1.* Nam vbi remissa est solennitas juris ciuilis, sufficiunt duo testes, etiam feminae, vti docet glossa recepta, in *cit. authent. Quod sine.* sed in testamento militis, in militari expeditione testamentum condentis, remissa est juris ciuilis solennitas. *l. 1. ff. de testam. militis.* ergo. Denique quod in terris Ecclesie subiectis, mulier

mulier testis esse possit, docet *Panorm. in cap. Cum esses. n. 3. de testam. Angel. loc. cit. num. 5. Mascard. Conclus. 663. n. 16.* Sed contrarium consuetudine obseruatur, ut mulier nunquam adhibeatur testamento edito in terris Ecclesiæ, cum non omnis solennitas in tali testamento remissa sit, uti apparet ex *cit. cap. Cum esses.* uti id monet *Conarr. n. 14. Crocius de testibus. p. 1. n. 10.*

CAPITVLVM IV.

In omni.

PARAPHRASIS.

Persona principalis denuntians rem sibi notam, potest esse testis, ita ut si unus ipsi adiungatur, fiant duo testes, si duo adiungantur, tres testes, iuxta dictum Domini *Matth. 18.* Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum, si te non audierit, adhibe tecum unum adhuc vel duos, ut in ore duorum stet omne verbum.

SUMMARIUM.

1. Si Index vel Prælatus ex officio contra denuntiatum procedat, ad emendandum præcisè delinquentem, imposita salutari quandoque pœnitentiâ, potest denuntiator etiam priuatus esse testis contra negantem denuntiatum.
2. Si tamen procedat ex officio quidem, ad pœnam tamen contra denuntiatum, non potest esse testis priuatus denuntiator in causis grauib. & multum præiudicialibus.
3. Potest tamen esse testis in leuibus criminibus, si aliunde suspectus non sit.

Persona principalis hęc dicitur, quæ crimen commissum defert ad eum, qui cognoscendi & corrigendi jus habet, videlicet Prælatum. Hinc verò difficultas oritur, quia non potest idem simul esse accusator & testis. *c. 1. & 2. 4. 9. 4. & c. Forus. §. In omni. de verborum signific. & nemo in propria (seu quod ipsemet agit) causa testis esse*

potest. *l. Nullus, 10. ff. De testibus. l. Omnia. 10. C. eodem.* Resp. Id verè dici de auctore & accusatore, qui rem in iudicium deductam probare debet, non suâ asseueratione, sed aliorum testimoniis aliisve probationibus. Verùm hic agitur de denuntiatione, qui crimen fratris Prælato aut Iudici denuntiat, ut emendetur, non adstringens se ad probandi onus, uti docui *lib. 3. tit. 3. p. 2. c. 4. n. 9.* Si enim Prælatus aut Iudex ex officio instituto processu denuntiatum, qui crimen negat, convincere velit, tum ipsum denuntiatorem, ut testem, adducere potest, uti ex hoc cap. colligitur. Sed advertendùm est iudicem duobus modis procedere posse post factam sibi criminis denuntiationem. Primò, ad tollendum peccatum duntaxat, quandoque imposita pœnitentiâ salutari, hoc casu leuior probatio sufficit iuxta glossam receptam in *c. Multi. 18. 2. q. 1.* tanta videlicet, ut Prælatus animum suum informare possit, crimen commissum esse, ordinariè tamen ipsius denuntiatoris testimonium merum sufficere non debet, ad convincendum Reum negantem, nam id speciale est, ut unico denuntianti matrimonij impedimentum erodatur, ad amovendum peccatum futurum. *c. Super. 22. h. tit. c. Præterea. 12. De sponsalibus, ubi Panorm. n. 7. Sanch. lib. 1. de matrim. disp. 71. n. 7.* Sed si denuntiator indicia attulerit commissi criminis, vel aliū testem, tunc ipsius quoque denuntiatoris attestatio computabitur ad fidem faciendam. Imò verò etiam ipsemet iudex vel Prælatus, si non procedat ad vindictam, sed ad pœnam salutarem seu medicinalem super crimine commisso ex propriâ notitiâ & priuata testari potest, uti hęc docet *Ioan. Andr. n. 2. & sequitur Panormitanus n. 4.* quòd in denuntiatione charitatiua seu canonica idem esse possit iudex, auctor & testis. Secundò, Iudex ex officio instituere potest processum iudicalem contra denuntiatum ad pœnam, v.g. depositionem ab officio & beneficio, & hoc casu distinguendum est inter crimina grauia, & leuia delicta, & iterum inter denuntiatorem priuatum & publicum officialem.